

Az oktatás, a kultúra és a kutatás-fejlesztés hatásai Hajdú-Bihar megyében

¹Nagy János – ²Harsányi Gergely – ³Jánosy Orsolya – ¹Harsányi Endre – ¹Nagy Orsolya

¹Debreceni Egyetem Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar,
Földhasznosítási, Műszaki és Területfejlesztési Intézet, Debrecen

²Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest

³Debreceni Egyetem Regionális Kutatócsoport, Debrecen

nagyjanos@agr.unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A társadalom felemelkedése, a gazdaságfejlesztés legfontosabb eszköze, az oktatási rendszer. Hajdú-Bihar megyében folyamatosan javul a népesség iskolai végzettsége, azonban a 2001. évi népszámlálás adatai azt mutatják, hogy a megye lakosságának iskolai végzettsége nem érte el az országos átlagot. A megyén belül a megyeszékhelyen és a városokban magasabb, a községekben alacsonyabb a népesség iskolai végzettsége. Figyelembe kell venni, hogy a megyei arányokat főként a megyeszékhely, Debrecen és a Hajdúszoboszlói kistérség biztosítja.

A térségben tapasztalt kedvezőtlen képzettségi színvonal összefügg a korábbi évtized elvándorlási tendenciáival, az ország egészében tapasztalt elszívó hatással, melynek következtében az elmaradott keleti régióból elsősorban a fővárosba, illetve a régióon belül a megyeszékhelyekre, nagyobb városokba költöznek. A folyamat fokozottabban érinti a fiatalokat.

A megye óvodai ellátottsága megfelel az országosnak, tekintettel a demográfiai viszonyokra, inkább csak a területi aránytalanságok kiegyenlítése lehet a cél. Az ezer lakosra jutó tanulók száma az Észak-alföldi régióban és a megyében is jelentősen meghaladja az országos átlagértéket. A megye középfokú iskolai hálózata 38 gimnáziummal és 51 szakképző intézménnyel rendelkezik. A középfokú iskoláztatásban a megye területén meghatározó szerepük van a Debrecenben működő intézményeknek. A Hajdú-Bihar megyei szakképző iskolai hálózat egy nagyméretű, feltételeiben erősen differenciált intézményhálózat, melyben jelen van valamennyi képzés, szakközépiskolai, szakiskolai (szakmunkásképző iskolai), akkreditált iskolarendszerű felsőfokú szakképzés, speciális szakiskolai, előkészítő szakiskolai és készségfejlesztő speciális szakiskolai képzés. Az intézmények többsége regionális, nem egyszer országos beiskolázású.

A felsőoktatási intézményben továbbtanulni szándékozó fiatalok a megyén belül Debrecenben és Hajdúböszörményben folytathatják tanulmányaikat. Az egységes, integrált Debreceni Egyetem hazánk legnagyobb hallgatói létszámmal rendelkező, legszélesebb képzési választékot nyújtó egyeteme. A Tiszántúli szellemi központja nemzetközi normákon alapuló, európai léptékű egyetemi centrum, a graduális és posztgraduális képzések széles spektrumával, egységes tudományos minősítési rendszerrel, többnyelvű oktatási programokkal várja a hallgatókat. A súlyát meghaladó mértékben vesz részt a megye felsőoktatása a természettudományok (biológia, fizika, kémia, földtudományok, matematika), az egészségügy és szociális ellátás, az agrár és a környezetvédelem, valamint a számítógép-tudományok oktatásában, ami rendkívül előnyösen befolyásolja a képzés struktúráját. Viszonylag magas a megye részesedése a humántudományok (magyar nyelv, idegen nyelv, történelem, régészet, filozófia) oktatásban.

A megyében dolgozik az ország tudományos kutatóinak 6,3%-a, itt költötték el a K+F ráfordítások 7,0%-át 2010-ben. A régióon belül Hajdú-Bihar megyében van a kutatói kapacitás 3/4-e, amit a Debreceni Egyetem és az MTA debreceni kutatóbázisa működtet.

Kulcsszavak: oktatás, kultúra, kutatás-fejlesztés

SUMMARY

The most important instrument of social advancement and economic development is the education system. The educational qualification of the population of Hajdú-Bihar county is continuously improving, however the census data of the year 2001 show that the educational qualification of the population of the county did not reach the national average. The educational qualification of the county's population is higher at the county seat and in other cities and lower in small municipalities. The county's ratio is strongly influenced by the data of the county seat Debrecen and that of Hajdúszoboszló sub region.

The unfavorable educational level of the region is related to the migration tendencies and the brain-draining trends of the past decades, as a consequence of which the population of the less developed eastern regions has moved either to the capital, or to the county seats, or larger cities of the region. The young are increasingly affected by the process.

The number of kindergartens in the county corresponds to the national average, therefore taking into consideration the regional demographic characteristics the aim should be the equalization of regional disproportions. The number of students per 1000 resident within the Northern Great Plain Region and in the county significantly exceeds the national average.

The secondary school network of the county consists of 38 secondary grammar- and 51 secondary vocational schools. The secondary schools of Debrecen have considerable impact on the county's secondary education. The vocational training network of Hajdú-Bihar county is a large, in its conditions highly differentiated institutional network in which all types of secondary vocational institutions are present with secondary technical-, vocational-, accredited higher vocational-, specialized or preparatory vocational-, and special skill enhancement programmes. The majority of the secondary institutions have regional, rarely national enrollment.

Students who have the intention to continue their studies in higher education within the county can study in Debrecen or Hajdúböszörmény. The integrated University of Debrecen has the highest student number within the country and it offers the widest range of academic programmes in Hungarian higher education. The University of Debrecen with the wide range of graduate and postgraduate educational programmes, unified academic qualification system, English language programmes is a European standard scientific centre of the Trans-Tisza Region. The county's higher education takes exceeding share beyond its weight in the education of Natural Sciences (Biology, Physics, Chemistry, Earth Sciences, Mathematics), Health- and Social Sciences, Agricultural- and Environmental Sciences and Information Technology, which positively influences

its educational structure. The county's share in the education of Humanities (Hungarian Language, Foreign Languages, History, Archeology, Philosophy) is also significant.

6.3% of the country's scientific researchers work in the county. In 2010 7.0% of the country's R+D expenditure was spent here. 3/4 of the region's research capacity is in Hajdú-Bihar county employed either by the University of Debrecen or by the research teams of the Hungarian Academy of Sciences.

Keywords: education, culture, research and development

OKTATÁS, KULTÚRA

Általánosságban kijelenthető, hogy az általános iskolai végzettség tekintetében kis különbségek vannak a térségek között (Horváth, 2012; Lengyel, 2013), jelen esetben a megye kistérségeit tekintve ez az érték 80–90% között van. Az értékek legnagyobb különbsége az érettségivel rendelkezők esetében mutatkozik, itt az arány 19–42% közötti.

Jellemzően alacsony az egyetemi, főiskolai oklevéllel rendelkezők aránya a megyében, ami az országos

átlagnak mindössze 78%-a. Az elvégzett osztályok számát tekintve a megye lakóinak végzettségi szintje összességében meghaladja a regionális átlagot, az országostól azonban elmarad.

Egy térségen vagy településen belül az alap-, közép- és felsőfokú végzettségük arányát a térség oktatási intézményekkel való ellátottsága és azok minősége alapvetően befolyásolja. Az oktatás terén Debrecennek van a legnagyobb vonzereje a megye lakossága körében (1. táblázat).

1. táblázat

A közoktatásban résztvevők száma (2009–2010)

Megnevezés(1)	Hajdú-Bihar megye(2)	Észak-alföldi régió(3)	Ország összesen(4)
Óvodás gyermekek száma (fő)(5)	19 552	54 027	338 162
A 3–6 évesek %-ában(6)	87,4		86,1
Általános iskolás gyermekek száma (ezer fő)(7)	46,2	130,4	756,6
Egy osztályra jutó tanuló (fő)(8)	22,2	21,1	20,2
Egy pedagógusra jutó tanuló (fő)(9)	11,0	11,0	10,3
Szakiskolai tanulók száma (fő)(10)	8 366	24 075	139 237
Középiskolai tanulók száma (fő)(11)	26 359	64 172	439 064
Ebből gimnáziumba járók (fő)(12)	11 791	28 710	198 700
Középiskolások a 15–18 éves korosztály %-ában(13)	91,1		95,1

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Table 1: Number of participants in public education (2009–2010)

Items(1), Hajdú-Bihar county(2), North Great Plain Region(3), Country total(4), Number of kindergarten children(5), 3–6 year-olds in %(6), Number of primary school children(7), Number of students per class(8), Teacher student ratio(9), Number of vocational school students (10), Number of secondary school students(11), Number of secondary grammar school students(12), Secondary school students in the agegroup 15–18 in %(13), Source: own edition of KSH data

Az általános iskolások egy osztályra jutó száma és pedagógus-ellátottsága látszólag kedvezőtlenebb, mint az országos átlag. Ennek településszerkezeti oka van, a szükségképpen kis létszámú osztályok a dunántúli aprófalvas településekre jellemzők.

A megyében az óvodai és általános iskolai ellátás néhány település kivételével a gyermekek, tanulók lakóhelyén biztosított. Román nemzetiségű kisebbségi óvodai nevelést 4, etnikai kisebbségi óvodai nevelést 29 települési önkormányzat biztosít. Az általános iskolai oktatás jellemzőit vizsgálva a lakosság lélekszáma-hoz viszonyított tanulói létszám két tényező függvénye. Egyrészt meghatározza a település iskolaköteles lakosságának aránya, másrészt jelentős szerepet játszik az egyes iskolák színvonala, elismertsége. Ez utóbbi tényező általában a nagyobb települések iskoláit teszi vonzóvá.

Az ezer lakosra jutó tanulók száma az Észak-alföldi régióban és a megyében is jelentősen meghaladja az országos átlagértéket. Ez a mutató különösen a Püspökladányi, Derecske-létavértesi és a Hajdúhadházi kistérségekben magas.

Az osztálytermek száma egyedül Debrecenben haladja meg az iskolai osztályok számát. Az egy osztály-

ban tanuló diákok száma a Balmazújvárosi kistérségben a legmagasabb. Az osztálylétszám és az egy tanárra jutó tanulók mutatója szerint a Berettyóújfalui és a Derecske-létavértesi kistérségek általános iskoláinak kihasználtsága mondható alacsonyabbnak a megyében.

Kiterjedt intézményhálózat biztosítja az értelmi, testi, érzékszervi és más fogyatékos gyermekek, tanulók nevelését, oktatását, különleges gondozását. A megyei önkormányzat fenntartásában működő gyengén látó tanulókat oktató általános iskola, illetve a Debreceni Önkormányzat fenntartásában működő siket, nagyothalló tanulókat oktató általános iskola az egész Tiszántúlról fogadja a rászorulókat.

A középiskolai tanulók kétharmadát a debreceni intézmények fogadják. A legtöbb gimnáziumban emelt óraszámú tanulókat fogadják a diákok az idegen nyelveket, az informatikát és megjelentek a művészeti specialitások. A megye gimnáziumaiban évente több mint fél ezren kezdik meg tanulmányaikat az Észak-alföldi régióból.

A megye szakközépiskoláiban valamennyi szakmacsoportban folyik képzés. Az elmúlt években nőtt a szakképző iskolákban a környezetvédelem, az elektrotechnikai, elektronikai, az informatika és élelmiszeripari, a kereskedelem, a marketing, a vendéglátás, az

idegenforgalom és a közgazdasági szakmacsoportba tartozó szakképzésekre való felkészítés.

A szakiskolások lakosságához mért aránya követi az országos arányokat, vagyis viszonylag alacsony. A középiskolai tanulók 15–18 éves korosztályhoz mért aránya mégis alacsonyabb, mint az országos, ebből az következik, hogy a megyében viszonylag sok az általános iskola utáni tanulást abbahagyó gyermek.

A megye középiskolai tanulói közül közel 45%-a jár gimnáziumba, ami megfelel az országos arányoknak, de a legfrissebb oktatáspolitikai célokhoz képest nagyon magas. A megye felsőoktatási intézményeiben tanulók száma 8,9%-a az országos létszámnak, vagyis

lényegesen meghaladja a lakosság arányát. Természetesen a megyei intézményekben, mindenképp a Debreceni Egyetemen, az ország más területéről érkező hallgatók is tanulnak, mint ahogy Hajdú-Bihar megyéből is sokan tanulnak az ország más részén (2. táblázat).

Az egyetem 15 karán tanuló hallgatók teljes létszáma meghaladja a 30 ezret. A Debreceni Egyetemmel szerződés alapján együttműködő intézmények: a Magyar Tudományos Akadémia Atommagkutató Intézete, valamint az egyházi fenntartású intézmények, mint a Debreceni Református Hittudományi Egyetem, a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola.

2. táblázat

Felsőoktatásban tanulók létszáma (2009–2010)

Megnevezés(1)	Hajdú-Bihar megye(2)	Észak-alföldi régió(3)	Ország összesen(4)
Hallgatók száma összesen (fő)(5)	32 133	43 428	361 347
Alap- és mesterképzésben résztvevők (fő)(6)	29 473	39 201	318 019
- ebből: nappali tagozatosak (fő)(7)	22 945	27 286	218 057
Oktatók száma (fő)(8)	1 685	2 146	21 495
Kollégiumban lakók %-a(9)	21,3	23,0	18,9

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Table 2: Number of participants in higher education (2009–2010)

Items(1), Hajdú-Bihar county(2), North Great Plain Region(3), Country total(4), Total number of students(5), Bachelor- and Master students(6), Out of which in full time programmes(7), Number of instructors(8), Students living in dormitories in %(9), Source: own edition of KSH data

Figyelmet érdemel, hogy az alap- és mesterképzésben részesülőkhöz belül 78% a nappali tagozatos hallgatók aránya, szemben az országos 68%-kal. A képzés intenzitása miatt ez nem rossz, de az arány alakításában szerepet játszik az orvosképzés. Ebből az következne, hogy a megyei felsőoktatás oktatói igénye magas, de az adatok éppen az ellenkezőjét mutatják.

Az egy oktatóra jutó hallgatólétszám a megyében 19,1 fő, míg országosan 16,8 fő. Ugyanakkor kedvező

a kollégiumban elhelyezett hallgatók aránya. A megye felsőoktatás struktúrája több sajátosságot mutat (3. táblázat).

Az alap- és mesterképzésben résztvevő hallgatók megyei aránya 7,8%. Ehhez képest jóval alacsonyabb az itt képzettek részesedése a művészetek, a gazdaságtudományok, a társadalomtudományok (pszichológia, szociológia, kommunikáció, politikatudományok).

3. táblázat

A felsőoktatási képzés ISCED tanulmányi területek szerint (fő) (2009–2010)

Megnevezés(1)	Hajdú-Bihar megye(2)	Észak-alföldi régió(3)	Ország összesen(4)
Tanárképzés(5)	2 361	6 062	31 796
Művészetek(6)	200	429	7 327
Humán tudományok(7)	3 573	4 373	33 644
Társadalomtudományok(8)	2 390	4 624	36 146
Gazdaságtudományok(9)	4 609	10 528	91 501
Jogtudományok(10)	1 381	1 381	17 058
Természettudományok(11)	2 172	2 774	12 057
Számítógép-tudomány(12)	1 372	1 752	13 235
Mérnöki tudományok(13)	3 728	4 635	50 681
Agrártudományok és környezetvédelem(14)	2 096	2 694	17 337
Egészségügy, szociális ellátás(15)	4 941	7 983	34 044
Személyi szolgáltatás(16)	-	1 517	20 391
Védelem(17)	-	29	6 328
Összesen(18)	28 823	48 781	371 545

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Table 3: Fields of higher education according to ISCED classification (2009–2010)

Items(1), Hajdú-Bihar county(2), North Great Plain Region(3), Country total(4), Teacher training(5), Arts(6), Humanities(7), Social Sciences(8), Economics(9), Law(10), Natural Sciences(11), Information Technology(12), Engineering(13), Agricultural and Environmental Sciences(14), Health Sciences, Social Care(15), Personal service(16), Defence(17), Total(18) Source: own edition of KSH data

A megye felsőoktatásban betöltött súlyával közel azonos részesedése a tanárképzésben, a jogász- és mérnök-képzésben. Ez utóbbinál azonban a belső szerkezet az egyik gond, miután a megyében a legkorszerűbb mérnöki ágon, az elektronika és az automatizálás szakmában a mérnökhallgatók 23%-a tanul, az országos 35%-os aránnyal szemben. A másik gond, hogy míg a régió felsőoktatásának aránya az országosból 13,1%, a mérnökképzés mindössze 9,1%-ot tesz ki.

Az nehezen indokolható, hogy nem folyt a megyében személyi szolgáltatások (szálloda, étterem, turizmus, szabadidős sportszolgáltatás) oktatása, sőt a régióban is csak Szolnokon. Az utóbbi két évben jelentős változás történt.

A felsőoktatáshoz szorosan kapcsolódik az itt folyó kutatás-fejlesztési tevékenység (4. táblázat).

Az utóbbi évtizedben a megye kutatás-fejlesztési ráfordítása évi 5290 millió forintról 21 828 millió forintra, azaz figyelembe véve az inflációt, reálértéken 2,4%-osra emelkedett, vagyis lényegesen gyorsabban, mint 2000–2010 között az országos K+F ráfordítás reálértéke, ami 1,7-szeres volt.

Hajdú-Bihar megye nemcsak az oktatásban, kutatásban, de a kultúra területén is meghatározó szerepet játszik az ország életében (5. táblázat).

4. táblázat

Kutatás-fejlesztés (2010)

Megnevezés(1)	Hajdú-Bihar megye(2)	Észak-alföldi régió(3)	Ország összesen(4)
Kutató-fejlesztő helyek (darab)(5)	217	307	2 983
K+F létszám összesen (fő)(6)	3 827	5 068	56 991
- ebből tudományos kutató-fejlesztő (fő)(7)	2 242	3 073	35 700
K+F ráfordítás (millió Ft)(8)	21 828	27 320	310 211

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Table 4: Research and Development (2010)

Items(1), Hajdú-Bihar county(2), North Great Plain Region(3), Country total(4), Research and Development places(5), Total number of R+D staff(6), Out of which the number of scientific researchers(7), R+D expenditure (million HUF)(8), Source: own edition of KSH data

5. táblázat

Kulturális ellátottság

Megnevezés(1)	Hajdú-Bihar megye(2)	Észak-alföldi régió(3)	Ország összesen(4)
Ezer lakosra jutó színházlátogató (fő)(5)	238	258	459
Ezer lakosra jutó mozilátogató (fő)(6)	1 090	702	1 072
Ezer lakosra jutó könyvtári egység (darab)(7)	3 320	3 534	4 381
Ezer lakosra jutó múzeumi látogató (fő)(8)	380	343	946
Alkotó-művelődési közösségek(9)			
- száma (darab)(10)	304	428	10 805
- tagjainak száma (fő)(11)	6 819	7 547	241 000

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Table 5: Cultural infrastructure

Items(1), Hajdú-Bihar county(2), North Great Plain Region(3), Country total(4), Theatre visits per 1000 population(5), Cinema visits per 1000 population(6), Library units per 1000 population(7), Museum visits per 1000 population(8), Creative and cultural communities(9), Number(10), Number of members(11) Source: own edition of KSH data

Az ezer lakosra vetített kulturális intézményekbe látogatók számát össze lehet hasonlítani az országos adatokkal, de Budapest kiemelkedő szerepe miatt ez hamis képes mutat. Például a múzeumi látogatók esetén az ezer lakosra jutó látogatók Budapesten 2172, a

városokban 867, a községekben 385 fő volt. A színházi látogatók aránya Budapesten ezer lakosra 1480 volt, de Baranyában 340, Csongrádban 350, Borsodban 280 volt, minden nagyvárosi megyeszékhellyel rendelkező megyében kevesebb, mint Hajdú-Bihar megyében.

IRODALOM

Horváth Gy. (2012): Szempontok a kelet-közép-európai területfejlesztés megújításához az uniós változások tükrében. [In: Bottlik Zs. et al. (szerk.) Társadalomföldrajz – Területfejlesztés – Regionális tudományág.] ELTE TTK Földtudományi Doktori Iskola. Budapest. 85–100.

Központi Statisztikai Hivatal (1990–2013): Hajdú-Bihar megye statisztikai évkönyve. KSH Debreceni Igazgatósága. Debrecen.

Központi Statisztikai Hivatal (1990–2013): Területi statisztikai évkönyv. KSH. Budapest.

Központi Statisztikai Hivatal (2005): Helyzetkép a régió városairól: Észak-Alföld. KSH Debreceni Igazgatósága. Debrecen. 108.

Központi Statisztikai Hivatal (2006): A régió gazdasága és versenyképessége: Észak-Alföld. KSH Debreceni Igazgatósága. Debrecen. 67.

Lengyel I. (2013): A területi különbségek hazai alakulásának kulcsmomentumai. Közép-Európai Közlemények. 1–2: 227–237.